

УДК 331.108:005.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-0409.2025.1.15>

Кузьмін В. В.

кандидат соціологічних наук, доцент,

доцент кафедри «Психологія»

Національний університет «Запорізька політехніка»

e-mail: kuzmin2v@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4940-9395

Кузьміна М. О.

доктор філософії зі спеціальності

231 «Соціальна робота»,

доцент кафедри соціальної роботи

Національний університет «Запорізька політехніка»

e-mail: marigorodko@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-2101-0630

Шеховцов О. В.

аспірант кафедри соціальної роботи

Національний університет «Запорізька політехніка»

e-mail: latechua@gmail.com

ORCID ID: 0009-0000-3060-9368

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСКЛЮЗІЯ ДІТЕЙ-СИРІТ У ТРАНСФОРМАЦІЙНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ В ПЕРІОД ВІЙНИ

Стаття присвячена дослідженню особливостей соціально-психологічної ексклюзії дітей-сиріт у трансформаційному суспільстві України. У процесі дослідження з'ясовано, що соціально-психологічна ексклюзія дітей-сиріт в Україні є комплексним і багатогранним явищем, яке характеризується ізоляцією та відчуженням цих дітей від основних соціальних, економічних і культурних ресурсів суспільства. У статті визначено, що серед ключових чинників, які сприяють соціальній ізоляції дітей-сиріт, є хронічний брак фінансування інтернатних закладів, що негативно впливає на рівень життя вихованців. Виокремлено проблеми, пов'язані з обмеженими можливостями здобуття належної освіти, професійної підготовки і життєвих навичок, необхідних для самостійного життя. Зазначено, що інтернатні заклади часто не забезпечують вихованців належними умовами для проживання, включаючи базові потреби, такі як медичний догляд і психологічна підтримка. Акцентовано увагу на тому, що груповий підхід до виховання призводить до нівелювання індивідуальності дитини, формування почуття самотності та емоційної депривації, що ускладнює подальшу соціально-психологічну інтеграцію. Наголошено, що діти-сироти, залишаючи інтернатні заклади, стикаються з низкою перешкод під час переходу до дорослого життя через відсутність належної державної політики соціально-психологічної інтеграції. Це проявляється в слабкій

координації між державними інституціями, а також у нерівномірному доступі до соціальних послуг у різних регіонах країни, особливо в сільській місцевості. Окремо в статті акцентовано увагу на соціальних та психологічних стереотипах і стигматизації дітей-сиріт, що ускладнює їх прийняття суспільством. Було виявлено, що важливою проблемою є упередження, які асоціюють вихованців інтернатів з кримінальною поведінкою, що надалі обмежує їхні можливості на ринку праці та у соціально-психологічних відносинах. Подальші дослідження мають бути спрямовані на розробку ефективних моделей соціально-психологічної інтеграції дітей-сиріт, що враховують їхні індивідуальні психологічні потреби й особливості, а також на покращення державної політики підтримки цієї вразливої групи.

Ключові слова: психологічні особливості, соціальна ізоляція, соціальна робота, інтернатні заклади, соціально-психологічна підтримка, стигматизація.

Постановка проблеми. Під час війни в Україні діти-сироти опиняються у вкрай складних життєвих обставинах. Ситуація із сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, в Україні є складною та багатогранною, особливо на тлі війни в країні, яка триває з 2014 року.

За даними голови правління «Української мережі за права дитини» Д. Касьянкової, загальна кількість дітей-сиріт становить близько 70 тисяч. Також через воєнні дії понад 13 тисяч дітей залишилися без батьківського піклування, 1759 з них стали сиротами. Зазначені цифри можуть бути не зовсім точні, оскільки значні території України перебували і продовжують перебувати під окупацією, що ускладнює доступ до них і отримання достовірної інформації про дітей, які можуть там перебувати [8]. Отже, оцінити реальну кількість сиріт у таких регіонах поки що неможливо.

Крім того, існує значна кількість дітей, які фактично позбавлені батьківського піклування, але не мають відповідного юридичного статусу: відповідно до чинного законодавства України, батьки можуть зберегти свої права, навіть якщо їхній контакт з дитиною є мінімальним – досить відвідати дитину в інтернатному закладі раз на пів року. Така ситуація створює проблеми, оскільки держава часто ухвалює рішення на користь батьків, а не в інтересах дитини, що поглиблює проблему соціального сирітства в Україні.

Психологічний контекст цієї проблеми полягає в тому, що діти-сироти часто переживають глибокі емоційні травми через втрату сім'ї й стабільного оточення, що часто призводить до розвитку тривожності, депресії і проблем з адаптацією. Особливо це відчувається в умовах війни, коли ці стани можуть загострюватися через постійний стрес і відсутність належної психологічної підтримки. Така нестабільність не тільки впливає на їхню емоційну рівновагу, але й формує в них відчуття соціально-психологічної ізоляції та недовіри до світу, що ускладнює їхню інтеграцію в суспільство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціально-психологічна ексклюзія дітей-сиріт є вкрай складним і недостатньо вивченим явищем, яке потребує глибокого наукового осмислення. До громадського та наукового обігу поняття було введене французькими політиками і суспільствознавцями. Отже, поняття соці-

альної ексклюзії почало використовуватися з 1974 року у Франції для позначення соціально незахищених категорій населення і знайшло широке застосування у дослідженнях соціальної стратифікації, структурування й відчуження [16].

У теоріях таких видатних науковців-соціологів, як К. Маркс (теза про прогресуючу поляризацію й пауперизацію пролетаріату), М. Вебер (в його розумінні нерівних «життєвих шансів»), Е. Гіденс (у неоеволюціоністських теоріях стратифікації, в теорії структурації), Н. Луман, та інших соціальна ексклюзія розглядалась як наслідок нерівного доступу до економічних, політичних, соціальних і культурних ресурсів [16].

Слід зауважити, що до 2002 року в Україні дослідження соціального виключення проводилися в рамках вивчення проблеми бідності. Однак останнім часом майже не ведуться дослідження з цієї теми. Основна складність використання концепції соціального виключення в Україні полягає передусім у тому, наскільки актуальна ця концепція може бути для пояснення поточної ситуації в країні. Дана теорія розроблена та ефективно застосовується в постіндустріальних суспільствах, де горизонтальна стратифікація замінює вертикальну.

Сучасні зарубіжні та українські дослідники, серед яких Т. Аткінсон та Е. Марлієр [11], П. Кіноті [12], Й. Райхерт, В. Молінська, В. Вонрат [13], С. Ільчук [4], І. С. Андрейко [1], М. О. Карп'як [6], С. Бичкова [2], В. В. Кузьмін а ін. [7], А. Г. Стадник та ін. [10], звертали увагу на те, що ексклюзія вразливих груп має серйозні наслідки для суспільства, адже вона формує маргіналізовані групи, які не мають можливостей для інтеграції у повноцінне соціальне життя, що породжує нові соціальні виклики.

Незважаючи на глибокі теоретичні розробки у сфері соціально-психологічної ексклюзії, проблема дітей-сиріт залишається малодослідженою. У більшості робіт, зокрема, українських дослідників така ексклюзія вивчається у контексті бідності й соціальної депривації, але питання специфіки соціального та психологічного відчуження дітей, які втратили батьківське піклування, є недостатньо розкритим. Соціально-психологічна ізоляція, з якою стикаються діти-сироти, особливо в умовах трансформаційного суспільства України, пов'язана не лише з матеріальними труднощами, але й з психологічними й соціальними бар'єрами.

Мета статті полягає у висвітленні ключових особливостей соціально-психологічної ексклюзії такої вразливої групи, як діти-сиріти, в умовах трансформації українського суспільства, ускладнених війною.

Результати дослідження. Соціально-психологічна ексклюзія дітей-сиріт є процесом або станом, за якого такі діти відчують систематичну ізоляцію й відчуження від основних соціальних, економічних, культурних і освітніх ресурсів і можливостей суспільства. Таке явище характеризується відсутністю рівного доступу до базових послуг і ресурсів, які необхідні для нормального розвитку та інтеграції в суспільство. Проблема соціально-психологічної ексклюзії має надзвичайно актуальне значення у контексті глобальних процесів демократизації

і гуманізації сучасних суспільств. Вона навіть відображена у Порядку денному для сталого розвитку до 2030 року, прийнятого ООН, де країни зобов'язуються боротися з соціальною ексклюзією в рамках забезпечення рівності і соціальної інтеграції [15]. Глобальні цілі сталого розвитку, визначені ООН, включають пункти, спрямовані на зменшення нерівності і забезпечення соціальної інтеграції [14]. Отже, вищезгадані документи підкреслюють важливість розв'язання проблеми соціальної ексклюзії для створення справедливого і рівного суспільства.

Згідно з даними Фонду «Відкриваємо двері дітям», життя дітей в інтернатних закладах характеризується низкою негативних аспектів, що мають глибокі наслідки для їхнього розвитку.

Серед основних проблем виділяється психологічна ізоляція від суспільства та навколишнього світу, що призводить до соціального осуду [5]. Відсутність зв'язку з родиною та позитивної моделі сімейних стосунків сприяє формуванню самотності та емоційної депривації. Груповий підхід до виховання в інтернатах нівелює індивідуальність дитини, що часто супроводжується приниженнями та насильством. Вихованці таких закладів зіштовхуються з труднощами у формуванні необхідних життєвих навичок, що ускладнює їхню соціальну адаптацію та підготовку до самостійного життя. Емоційний розвиток дітей також зазнає негативного впливу, що відображається на їхній здатності до спілкування та знижує їхні освітні перспективи. Діти з інтернатних закладів також мають підвищений ризик стати жертвами торгівлі людьми, експлуатації та підліткової вагітності [5].

Як вже було зазначено в поточному дослідженні, в Україні діти-сироти є однією з найбільш уразливих соціальних груп, і соціальна ексклюзія таких дітей значною мірою зумовлена комплексом соціальних і економічних чинників, які впливають на їхній розвиток та інтеграцію в суспільство. Нижче автором сформовано огляд кожного з цих чинників.

Нестача фінансування інтернатних закладів. Українська система інтернатних закладів для дітей-сиріт перебуває в стані хронічного браку фінансування. Хоча державні програми передбачають виділення певних бюджетних коштів для підтримки цих установ, вони часто є недостатніми для забезпечення якісного життя вихованців. Це призводить до певних наслідків. У 2019 році витрати на утримання дитини в інтернаті коливалися від 8 000 до 16 000 грн. Із цієї суми на дитину йшла лише частина коштів: 13,1% витрачалося на харчування, 1,4% – на одяг і взуття, 0,6% – на лікування. Решта коштів спрямовувалася на оплату праці персоналу інтернату та комунальні послуги. У цьому контексті слід наголосити, що вартість подолання наслідків перебування дитини в інтернаті значно перевищує витрати на підтримку сімей, адже травматичне виховання має довготривалі соціальні наслідки, які коштують суспільству ще більше.

Як зазначали у своїх роботах ряд авторів, бюджетні обмеження не сприяють покращенню умов проживання та догляду за цими дітьми, а також розвитку програм психологічної та соціальної підтримки [7; 10].

Складні житлові умови. Багато інтернатів не мають належних умов для проживання дітей, що зумовлено браком необхідних ресурсів для підтримання базової гігієни, ремонтів приміщень або забезпечення тепла в зимовий період. Через це діти-сироти не тільки живуть в умовах, які можуть загрожувати їхньому здоров'ю, але й зростають із почуттям ізоляції та недооцінки.

Недостатня соціальна підтримка та психологічна реабілітація. В Україні система соціальної підтримки та психологічної реабілітації дітей-сиріт після виходу з інтернатів перебуває на вкрай низькому рівні. Часто діти, досягнувши повноліття, залишають заклади без необхідної підготовки для дорослого життя. Статистика показує, що лише 10% повністю інтегруються в суспільство. У цьому контексті слід додати, що у дітей-сиріт не часто є можливість набути базових навичок, необхідних для ведення самостійного життя, як-от планування бюджету, приготування їжі чи пошук роботи, і це ускладнює їхнє адаптування до умов дорослого життя і може сприяти подальшій маргіналізації.

Щоденні побутові питання, які для багатьох є простими, виявляються складними для випускників інтернатів. Їх не навчали, як готувати їжу, вибирати одяг чи планувати бюджет, що створює додаткові виклики у повсякденному житті. Професійна підготовка також залишається на низькому рівні: у закладах не часто дають стимул для досягнення кар'єрних успіхів або професійного розвитку. При деяких інтернатах функціонують міні-підприємства, цехи та міні-пекарні, що частково допомагає випускникам вирішувати фінансові питання, а також діють профорієнтаційні центри. Однак матеріально-технічна база значної частини таких закладів залишається слабкою, і багато з них потребують ремонту приміщень. Вихованці забезпечені одягом і взуттям лише на 60–70%, що також підкреслює проблему ресурсів.

Для більшості випускників бажання продовжити навчання часто пов'язане з необхідністю отримати місце в гуртожитку та фінансову підтримку у вигляді стипендії. При цьому для 41% найголовнішою мотивацією у пошуку роботи є вирішення житлового питання, оскільки вони не мають іншого житла.

Відсутність належної державної політики інтеграції. Попри численні законодавчі акти, які передбачають соціально-психологічну підтримку дітей-сиріт, у реальності Україна стикається з браком системного підходу до вирішення цієї проблеми [7; 10]. І. С. Андрейко у своїй роботі наголошував, що саме держава, як політична інституція з організованою формою правління, повинна виявляти певні форми дискримінації, зокрема соціальної ексклюзії, яка пов'язана із соціальним класом, расою, кольором шкіри, релігійною приналежністю, етнічним походженням, освітнім статусом, рівнем життя, політичною думкою та зовнішнім виглядом, ставленням до людей з обмеженими можливостями тощо [1].

Основними нормативно-правовими документами, що регулюють захист дітей в Україні, є Конституція України, яка гарантує соціальний захист дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, і Закон України «Про охорону

дитинства», який визначає охорону дитинства як національний пріоритет. Відповідно до цих документів, держава несе обов'язок щодо забезпечення прав дітей на соціальний захист, виховання та всебічний розвиток. Законодавство також передбачає спеціальні умови для усиновлення, опіки, патронату, а також соціальну роботу з дітьми та молоддю, забезпечуючи захист від насильства та експлуатації [10].

Незважаючи на наявність певних нормативних актів, міжнародної Конвенції про права дитини, розпоряджень тощо, окремі регіони країни мають різні рівні підтримки для дітей-сиріт, що створює нерівномірність в отриманні допомоги. Наприклад, у сільських районах доступ до соціальних послуг і програм інтеграції значно гірший, ніж у великих містах. Це призводить до того, що діти-сироти в сільській місцевості мають ще менше можливостей для розвитку та інтеграції. Також слід додати, що в Україні часто спостерігається слабка координація між різними державними інституціями, які відповідальні за допомогу дітям-сиротам. Це може включати недостатню взаємодію між Міністерством соціальної політики, місцевими органами влади, територіальними громадами, закладами охорони здоров'я та освіти. Як результат, багато дітей залишаються без належної уваги та підтримки на різних етапах їхнього життя.

Соціально-психологічні стереотипи та стигматизація. Соціальні упередження та стигматизація дітей-сиріт продовжують впливати на їхню інтеграцію в суспільство та ще більше посилюють соціальну ексклюзію. Багато людей асоціюють вихованців інтернатів з негативними соціальними явищами, такими як кримінальна поведінка або невідповідність суспільним нормам. Така стигматизація починається ще з дитинства і продовжується в дорослому житті, ускладнюючи соціальні контакти та пошук роботи [3]. Особливо складним є прийняття таких дітей українським суспільством, яке ще не до кінця готове впоратися з проблемою соціальної стигматизації. Наявні стереотипи часто є результатом недостатньої обізнаності і розуміння специфічних потреб дітей-сиріт, а також відсутності достатньої інформації про їхні можливості та потенціал. Для подолання цих бар'єрів необхідно впроваджувати програми, які б фокусувалися на зміні громадської думки, підтримці інтеграції і забезпеченні рівного доступу до можливостей для всіх дітей, незалежно від їхнього соціального статусу.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Підбиваючи підсумки даного дослідження, варто наголосити, що соціально-психологічна ексклюзія дітей-сиріт в Україні досі перебуває на низькому рівні. Втрата рідних і домівок внаслідок тривалої війни для багатьох із них супроводжується ще й додатковим рівнем соціальної ізоляції. Вони стають невидимими для суспільства, потрапляючи в прогалини державних і соціальних інституцій. Відсутність стабільної й ефективної підтримки й психологічної допомоги призводить до того, що діти не тільки не отримують базових умов для розвитку, але й втрачають можливість інтегруватися в нові громади. Багато з них відчують себе чужими в школах і

соціальних установах, не маючи нікого, до кого можна звернутися за допомогою, особливо в умовах кризових ситуацій, коли навіть найпростіші послуги стають важкодоступними.

У теперішньому трансформаційному українському суспільстві війна змушує державу і громадськість переглядати ставлення до соціально-психологічної підтримки дітей-сиріт. Зростає потреба в розробці програм, які не просто надають матеріальну допомогу, але й враховують психологічні аспекти реабілітації й адаптації. Це стосується як роботи з травмами, спричиненими війною, так і соціальної інтеграції, яка потребує залучення досвідчених фахівців. Крім того, важливо впроваджувати практики, які дозволяють дітям-сиротам не почуватися «чужими» і «окремими» від інших, а відчувати, що вони є повноцінною частиною суспільства. Тільки так можна подолати глибоку соціально-психологічну ексклюзію, яка загрожує втратити ціле покоління. Також слід усвідомлювати, що ця проблема значно загострилася внаслідок війни, коли велика кількість дітей опинилася без батьківського піклування. Однак відсутність комплексних досліджень щодо соціально-психологічної ексклюзії дітей-сиріт у поєднанні з іншими аспектами соціального виключення свідчить про необхідність більш ґрунтовного підходу до цієї проблематики. Подальші дослідження мають зосередитися на розробці ефективних заходів інтеграції таких дітей в українське суспільство.

Список використаних джерел і літератури

1. Андрейко І. С. Соціальна ексклюзія як об'єкт соціально-політичних досліджень. *Науковий журнал «Політикус»*. 2020. Вип. 5. С. 23–28. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-2-11>.
2. Бичкова С. Психологічні засади влаштування дитини, батьки якої позбавлені батьківських прав. *Прикладні проблеми юридичної психології*. 2020. № 1 (26). С. 47–54. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.47>.
3. Гошовська Д., Гошовський Я. Психологічні особливості просторово-часової депривації та стигматизації особистості. *Психологічні перспективи*. 2021. № 38. С. 10–21. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2021-38-10-21>.
4. Ільчук С. Соціальна ексклюзія як виклик повоєнної України. *Розвиток національної свідомості та національної ідентичності особистості у воєнний та повоєнний періоди* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Рівне, 29–30 листоп. 2023 р. Рівне, 2023. С. 52–54.
5. Інтернати шкідливі для дітей. URL: <http://www.openingdoors.org.ua/ua/boardings> (дата звернення: 21.10.2024).
6. Карп'як М. О. Соціальна ексклюзія в Україні: ознаки та форми прояву в сучасному суспільстві. *Регіональна економіка*. 2020. № 2. С. 144–152. DOI: https://re.gov.ua/re202002/re202002_144_KarpyakMO.pdf
7. Кузьмін В. В., Стадник А. Г., Іванов Є. Р. Основні агенти соціалізації сиріт у середніх та вищих закладах освіти України. *Габітус*. 2023. Вип. 46. С. 90–95. DOI: <http://habitus.od.ua/journals/2023/46-2023/13.pdf>.
8. Куцова М. Без батьків під час війни: яка ситуація із сиротами в Україні. URL: <https://voices.org.ua/news/bez-batkiv-pid-chas-viyny-iaka-sytuatsiia-iz-syrotamy-v-ukraini/> (дата звернення: 21.10.2024).
9. Про загибель дітей та закриття інтернатів. URL: <https://maximumfond.org.ua/pro-zagibel-ditey/> (дата звернення: 21.10.2024).

10. Стадник А., Кузьмін В., Кузьміна М., Мещан І. Правові засади соціальної роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування в Україні. Ввічливість. *Humanitas*. 2024. № 2. С. 51–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.8>.
11. Atkinson A. B., Marlier E. Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context. New York : United Nations, 2010. 83 p.
12. Kinoti P. Youth Unemployment and Social Exclusion. *International Journal of Humanity and Social Sciences*. 2024. Vol. 3 (2). P. 26–39. DOI: <https://doi.org/10.47941/ijhss.2078>.
13. Rajchert J., Molińska W., Vonrath W. Social Exclusion Effect on Self-Efficacy. *Psychological Reports*, 2024. DOI: <https://doi.org/10.1177/00332941241269514>.
14. The 17 Goals. *United Nations. Department of Economic and Social Affairs*. URL: <https://sdgs.un.org/goals> (date of access: 20.10.2024).
15. Transforming Our World : the 2030 Agenda for Sustainable Development. *United Nations. Department of Economic and Social Affairs*. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (date of access: 20.10.2024).
16. Silver H. Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*. 1994. Vol. 133. P. 531–578. URL: https://www.researchgate.net/publication/247563087_Social_Exclusion_and_Social_Solidarity_Three_Paradigms (date of access: 20.10.2024).

References

1. Andreiko, I.S. (2020). Sotsialna eksklyuziia yak ob'ekt sotsialno-politychnykh doslidzhen [Social exclusion as an object of socio-political research]. *Naukovyi zhurnal "Politykus" – Scientific Magazine "Politikus"*, 5, 23–28. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2020-2-11> [in Ukrainian].
2. Bychkova, S. (2020). Psykholohichni zasady vlashtuvannia dytyny, batky yakoi pozbavleni batkivskykh prav [Psychological principles of placement of a child whose parents are deprived of parental rights]. *Prykladni problemy yurydychnoi psykholohii – Applied Problems of Legal Psychology*, 1 (26), 47–54. DOI: <https://doi.org/10.33270/03202601.47> [in Ukrainian].
3. Hoshovska, D., & Hoshovskyi, Ya. (2021). Psykholohichni osoblyvosti prostorovo-chasovoi deprivatsii ta styhmatyzatsii osobystosti [Psychological features of spatio-temporal deprivation and stigmatization of the individual]. *Psykholohichni perspektyvy – Psychological perspectives*, 38, 10–21. DOI: <https://doi.org/10.29038/2227-1376-2021-38-10-21> [in Ukrainian].
4. Ilchuk, S. (2023). Sotsialna eksklyuziia yak vyklyk povoiennoi Ukrainy [Social exclusion as a challenge of post-war Ukraine]. Proceedings from Mizhnar. nauk.-prakt. konf. “*Rozvytok natsionalnoi svidomosti ta natsionalnoi identychnosti osobystosti u voiennoi ta povoiennii periody*” – “*Development of national consciousness and national identity of the individual in the war and post-war period*”. (pp. 52–54). Rivne [in Ukrainian].
5. Internaty shkidlyvi dlia ditei [Boarding schools are harmful for children] *www.openingdoors.org.ua*. Retrieved from <http://www.openingdoors.org.ua/ua/boardings> [in Ukrainian].
6. Karpiak, M.O. (2020). Sotsialna eksklyuziia v Ukraini: oznaky ta formy proiavu v suchasnomu suspilstvi [Social exclusion in Ukraine: signs and forms of manifestation in modern society]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 2, 144–152. Retrieved from: https://re.gov.ua/re202002/re202002_144_KarpyakMO.pdf [in Ukrainian].
7. Kuzmin, V.V., Stadnyk, A.H., & Ivanov, Ye.R. (2023). Osnovni ahenty sotsializatsii syrit u serednikh ta vyshchykh zakladakh osvity Ukrainy [Main agents of socialization of orphans in secondary and higher education institutions of Ukraine]. *Habitus – Habitus*, 46, 90–95. Retrieved from: <http://habitus.od.ua/journals/2023/46-2023/13.pdf> [in Ukrainian].
8. Kutsova, M. (2024). Bez batkiv pid chas viiny: yaka sytuatsiia iz syrotamy v Ukraini [Without parents during the war: what is the situation with orphans in Ukraine]. *voices.org.ua*. Retrieved from <https://voices.org.ua/news/bez-batkiv-pid-chas-viyny-iaka-sytuatsiia-iz-syrotamy-v-ukraini/> [in Ukrainian].

9. Pro zahybel ditei ta zakryttia internativ [About the death of children and the closing of boarding schools]. (2019). *maximumfond.org.ua*. Retrieved from <https://maximumfond.org.ua/pro-zagibel-ditei/> [in Ukrainian].
10. Stadnyk, A., Kuzmin, V., Kuzmina, M., & Meshchan, I. (2024). Pravovi zasady sotsialnoi roboty z ditmy-syrotamy ta ditmy, pozbavlenymy batkivskoho pikluvannia v Ukraini [Legal principles of social work with orphans and children deprived of parental care in Ukraine]. *Vvichlyvist. Humanitas – Politeness. Humanitas*, 2, 51–58. DOI: <https://doi.org/10.32782/humanitas/2024.2.8> [in Ukrainian].
11. Atkinson, A.B., & Marlier, E. (2010). *Analysing and Measuring Social Inclusion in a Global Context*. New York : United Nations [in English].
12. Kinoti, P. (2024). Youth Unemployment and Social Exclusion. *International Journal of Humanity and Social Sciences*, 3 (2), 26–39. DOI: <https://doi.org/10.47941/ijhss.2078> [in English].
13. Rajchert, J., Molińska, W., & Vonrath, W. (2024). Social Exclusion Effect on Self-Efficacy. *Psychological Reports*. DOI: <https://doi.org/10.1177/00332941241269514> [in English].
14. The 17 Goals. (n.d.). *sdgs.un.org*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/goals> [in English].
15. Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development (n.d.). *sdgs.un.org*. Retrieved from <https://sdgs.un.org/2030agenda> [in English].
16. Silver, H. (1994). Social Exclusion and Social Solidarity: Three Paradigms. *International Labour Review*, 133, 531–578. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/247563087_Social_Exclusion_and_Social_Solidarity_Three_Paradigms [in English].

Kuzmin V. V.

Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Psychology
National University Zaporizhzhia Polytechnic

Kuzmina M. O.

Doctor of Philosophy in the specialty
231 “Social Work”,
Associate Professor at the Department of Social work
National University Zaporizhzhia Polytechnic

Shekhovtsov O. V.

Postgraduate Student at the Department of Social work
National University Zaporizhzhia Polytechnic

**SOCIAL-PSYCHOLOGICAL EXCLUSION OF ORPHANS
IN THE TRANSFORMATIONAL UKRAINIAN SOCIETY DURING
THE WAR**

The article is devoted to the study of the peculiarities of social and psychological exclusion of orphans in the transformational society of Ukraine. In the course of the study, it was found that the socio-psychological exclusion of orphans in Ukraine is a complex and multifaceted phenomenon, which is characterized by the isolation and alienation of these children from the main social, economic and cultural resources of society. The article determined that among the key factors that contribute to the social isolation of orphans is the chronic lack of funding for residential

institutions, which negatively affects the standard of living of the pupils. The problems associated with the limited possibilities of obtaining proper education, professional training and life skills necessary for independent living are singled out. It is noted that residential institutions often do not provide inmates with adequate living conditions, including basic needs such as medical care and psychological support. Attention is focused on the fact that a group approach to education leads to the leveling of the child's individuality, the formation of a feeling of loneliness and emotional deprivation, which complicates further social and psychological integration. It is emphasized that orphans, leaving residential institutions, face a number of obstacles during the transition to adulthood due to the lack of an appropriate state policy of social and psychological integration. This is manifested in weak coordination between state institutions, as well as uneven access to social services in different regions of the country, especially in rural areas. Separately, the article focuses on social and psychological stereotypes and stigmatization of orphans, which complicates their acceptance by society. An important problem was identified prejudices that associate boarding school inmates with criminal behavior, which subsequently limits their opportunities in the labor market and in socio-psychological relations. Further research should be aimed at developing effective models of socio-psychological integration of orphans that take into account their individual psychological needs and characteristics, as well as at improving the state policy of supporting this vulnerable group.

Key words: psychological features, social isolation, social-psychological work, residential institutions, social-psychological support, stigmatization.